

A D A L É K

N É P Ü N K K Ö L T É S É H E Z

Gyulay Páltól.

(Kivonat*).

A Muzceum-egylet febr. 25-dikén tartott tudományos ülésében Gyulay Pál „Egy kis adalék népköltészetünkhöz“ cím alatt néhány erdélyi, nagyrészt székely népkölteményt olvasott fel széptani taglalattal kísérve.— Mindjárt értekezése elején megemlíti, hogy mióta a Kisfaludy-társaság megszűnt munkálkodni, a néphagyományok gyűjtése is megszakadt, mert az az egy pár gyűjtemény, melyek tíz év óta megjelentek, mind régibb idők mozgalmának eredményei. Kiemelte a Muzceum-egylet törekvését, mely az érezhető szükségét legalább részben pótolni akarja, felszólítván tagjait néphagyományaink gyűjtésére.

„De vajjon lesz-e fáradozásunknak ohajtott sikere—mond folytatólag az értekező—fogjuk-e gazdagítani a magyar népszellem kincstárát, vagy csak szegénységünket leszünk kénytelenek bevallani? Oly kérdés, melyre az irodalmi közvélemény nem éppen vigasztalóan felel. Majdnem általános az a meggyőződés, hogy az erdélyi népköltés csekély figyelemre méltó. E vélemény nincs minden alap nélkül. Mindaz, mi eddig a magyar néphagyományok gyűjteményeibe Erdélyből került, vagy éppen nem új, vagy éppen csekély becsü. Különösen a székely népköltésben csalódott az irodalom. Azt hitte, hogy egész új világot fog fölfedezni, ősbibb eredetiséget, gazdagabb kedélyt, alkotóbb képzelmet s mindennek éppen ellenkezőjét találta. Azon 20—40 székely népdal között, melyeket Erdélyi közölt, alig van egy pár figyelemre méltó, s a legszebb is csak már egy ismert dal gyöngé variansa: szóval, mintha az erdélyi vidékek népköltése csak hulladékokból táplálkoznék, s a mi benne eredeti és vonzó, inkább nyelvi sajátosság, ethnographiai adat, mint költői szép. Csak a

legújabb időben kezd ingadozni e vélemény, mióta néhány becses adat fekszik a kritika előtt. A „Hadak útja“ mondában, melyet Lugossy egy székely katona elbeszélése után jegyzett föl, nevezetes adalék járult hunmondáink köréhez; Kriza gazdag gyűjteményéből egy pár mutatvány szokatlan figyelmet gerjesztett; a Nagy Lajos által közlött Baresai pedig egyik legjobb népballadánknak lön elismerve. Ime egy kis buzgalom, már is mily szép eredmény, ime néhány jel, melyek méltán erősíthetik önbizalmunkat, hogy fáradozásunk nem lesz sikertelen. Én is ez önbizalmat akarom erősíteni néhány erdélyi még eddig ismeretlen népköltemény bemutatásával, melyek szerintem az összes magyar népköltés legszebbjei közé tartoznak, s mintkögy éppen ballada és románézneműek, népköltésünk legterméketlenebb ágát fogják gazdagítani.“

E költemények egyike így hangzik:

Elindula Ajgó Márton
Hosszu útra, rengetegre;
Megtalálta Molnár Annát
„Gyere velem Molnár Anna:
Hosszu útra, rengetegre.“
„Nem mehetek Ajgó Márton,
Vagyon nekem csöndes házam,
Csöndes uram, jámbor uram,
Karon ülő kicsi fiam!“
Hivta, nem jött, elrabolta.

*) Az eredeti értekezést egész terjedelmében a „Budapesti Szemlé“ben közölvén szerzője, csupán e kivonattal szolgálhatunk olvasóinknak. Ez is megjelent ugyan a „Kolozsvári közlöny“ben, de tán tartósabb lesz könyvben, mint egy politikai lap veszékeny hasábjain.

Elindultak most már ketten
Hosszu útra, rengetegre;
Megtaláltak egy burus*) fát,
Leülének árnyékába.
„Nézz egy kicsit a fejembe!“
Hullni kezd az asszony könye.
„Mért sírsz, mért sírsz Molnár Anna?“
„Nem sírok én Ajgó Márton,
A mi hull, a faharmatja.“
„Nem hull most a fa harmatja,
Mert éppen álló dél vagyon.“

Felindula Ajgó Márton
Ekkor a fa tetejébe;
Visszaejti a pallosát.
„Add fel, add fel pallosomat!“
Felhajtja a pallosát,
Ketté vágja a derekát.
Felöltözik ruhájába
Térdig érő ángliába,
Elindula hazájába,
Megállott a kapujába.

„Csöndes gazda jámbor gazda
Adsz-e szállást az éjszaka?“
Nem adhatok, vitéz uram,
Vagyon neker: síró fiam.
Addig kérte, míg megadta.

„Csöndes gazda, jámbor gazda
Van-e jó bor a faluba?
Hozz egy kupát vacsorára.“
Mig az ura borért jára,
Kigomboilta a dolmányát,
Megszoptatta síró fiát.

Értekezőnek feltűnő e ballada eredetisége, a mennyiben nincs rokonságban az általa ismert hazai s külföldi balladákkal. Szerinte legszebb alkotásu balladánkat is többé kevésbé megtalálhatni más népek költésében. Ez állítása bizonyítására összehasonlítást tett a magyar, szerb, angol, spanyol, litván népköltés között. Megjegyzé, hogy mindezt nem népköltésünk kisebbitésére mondja. „A valódi eredetiség — úgy mond — mind a nép-, mind a műköltésben nem a tárgyban, az alapeszmében rejlik, hanem a szellemben és feldolgozásban. Az emberi szenvedélyek és viszonyok nagyjában mindenütt ugyanazok, s ha még a mellett ugyanazon polgárisodás kebelében fejlődtek ki, lehetlen, hogy a legtávolabb élő nemzetek költése is ne mutasson fel közös vonásokat, nemcsak tárgyban, hanem még inventióban is. Azonban valamely nem használt alapeszme, vagy szokatlan inventio, ha egyszersmind költői, mindig nagy figyelmet érdemel.“

Értekező e balladában ilyesmit lát, ha nem is éppen valami nagybecsűt, de mindenestre becses —

*) Burus annyi, mint terebély, ágával jókora helyet fedő, borító fa, a boru vagy buru szótul; még Zrínyi u-val írta: „Im itt felkoltan vitéz-vitéz e buru.“ XV. ének 74-ik vers.

az anyai szeretetnek egy szokatlan és valóban költői vonását. Megjegyzí, hogy az anyai szeretet sokkal nagyobb szerepet játszik a nép, — mint a műköltésben. E jelenség okainak fejtegetése után áttér a ballada taglalására. Kiemelí a többek közt a Molnár Anna jelleme rajzát. „E hü és gyöngéd nő jelleme egy pár vonásban, mély lélektani következetességgel van rajzolva. Midőn hívja Ajgó Márton, nem mondja neki, hogy nem szereti, nem szidja össze, mi némi kaczer színezetet adna vonakodásának, hanem a mély kedély legbájosb naivságával menti magát:

„Nem mehetek Ajgó Márton,
Vagyon nekem csöndes házam,
Csór des uram, jámbor uram,
Karon ülő kicsi fiam!“

Oly meintség, melyről azt hiszi, hogy ellenállhatlan. Fogalma sincs arról, hogy férjétől és gyermekétől megválhassék a nő, s lehessen valaki, ki képes legyen ezt kívánni. Később a fa alatt szintén nem átkozódik, nem tűz össze rablójával; az ő átka sohaj, az ő haragja köny, azt is eltitkolja, mert élete türelem és önmegadás. Az is művészien van gondolvá, hogy tulajdonképpen nem ő gyilkolja meg Ajgó Márton, hanem a véletlen. A véres tett mennyire ártott volna a végkifejlés bájának; mert semmi sincs művészietlenebb, mint tragikai elemet használni tragikai ezél nélkül. Az átöltözködés, vagy tulajdonképpen a esizmaig érő, angol posztóból készült mente felöltése is e nő jellemét emeli s végkifejlésre szolgál. Molnár Anna férfiruhába öltözik, hogy ne jusson újra valamely kóbor vitéz kezébe, hogy minél hamarabb és biztosabban juthasson gyermekéhez, s midőn férje nem ismer reá, csak akkor ötlík eszébe ama gyöngéd csel, mintegy az ösztönszerű anyai szeretet önkénytelenségéből. Az átöltözés és utazás sebeségét mennyire kiemeli a nyelv és rhythmus sebesége, éppen mint a rablás szenvedélyes erőszakosságát a „Hivta, nem jött, elrabolta“ sor, mely keveset sem enged Caesar „veni, vidi, vici“ híres mondasának.“

Értekező e balladát nemcsak széptani tekintetben tartja becsesnek. Szerinte egyike legrégibb népköltésünknek, mit részint magából a tárgyból, részint a költemény külső alakjából igyekszik bebizonyítani. Erősségül hozá fel Arany azon állítását, miszerint népköltésünk eredetileg csak a rhythmus báját ismerte, s minden afféle mint rim és mérték csak esetleges lehetett, e rhythmust pedig képezte a verssor egyes ífemeinek hangsulyos szók általi kiemelése, melyet néha az alliteratio is élesített.—Ide vonatkozólag még négy, szebbnél szebb népköltéményt olvastott fel, melyek rimetlenek, s melyekben a hangsú-

lyosság rhythmusán kívül még a gondolat rhythmusa is megvan.

„Imé e költemények fontossága—mond folytatólag—nemzeti rhythmusunk legnevezetesebb kérdésére nézve. E mellett nekem úgy tetszik, mintha e költeményeken ha nem is éppen egészen új, de mégis oly nemü szinezet ömlenek el, mely népköltési gyűjteményeinkben szokatlan, ritka: bizonyos naivabb képzelem, mélyebb kedélyesség, erélyesb régiség. S ne örvendjek-é, midőn még azt is hozzá tehetem, hogy egy pár oly költemény is van kezeim közt, melyek a Tisza partjáról vándoroltak bérceink közé, s itt szájról szájról szájra adva sokkal szebbekké kerekedtek“.

A felolvasott két költeményről megjegyzi, hogy mindenik megvan az Erdélyi gyűjteményében; az első egy négy sorból álló dal, mely nálunk egész románeczczá kerekedett ki; a második ott is románeczczá, de homályos, indokolatlan, báj nélküli, itt csaknem művészi egész.

Végül így szól: „De nem fárasztom tovább önök

türelmét töredékes és inkább csak figyelemgerjesztő, mint a tárgyat kimeríteni akaró jegyzetemmel. Nagyon meg volnék jutalmazva, ha felolvasásom bármi kis részben erősítené önbizalmunkat, hogy néptünk még ki nem bányászott költése drága kincsüket rejt, ha közlött mutatóványaim ingert adnának báresak egy hazámfiának néphagyományaink gyűjtésére. Ha az én kisdéd gyűjteményem, melyet leginkább tanítványim buzgóságának köszönök, néhány hónap alatt is ennyi szépet bir felmutatni, ha engem egy székely kocsis és gyalui szolgáló csaknem esetleg ennyi becses ereklyével tudtak megajándékozni: mennyivel többet tehetnek azok, kik vidéken laknak, s az idő és körülmények nagyobb kedvezésével dicsekedhetnek? És miután nekem jutott a szerencse néphagyományaink ügyében a Muzeum-egylet tudományos ülésén először szót emelni, legyen szabad egyszersmind kérnem a t. választmányt. hogy a netalán beküldendő gyűjtemények rendezésére s később kiadására méltóztassék az én munkásságomat is igénybe venni, mire teljes készséggel ajánlkozom.“